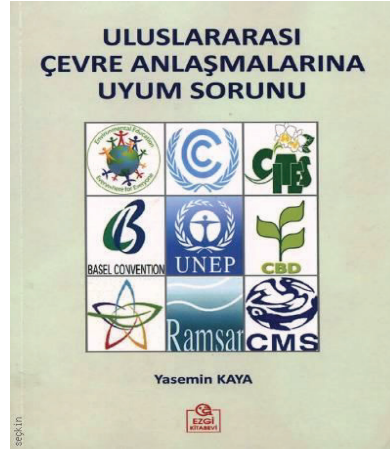

Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu Kitap İncelemesi

Kıvanç Demirci*

Makale Geliş Tarihi: 05.09.2021

Makale Kabul Tarihi: 22.03.2022

1. Kitabın Biçimi

Bu başlık altında kitabın öğeleri, stili ve çeşitli bileşenlerine yer verilecektir.

1.1. Kitabın Künyesi

Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu adlı kitap Doç. Dr. Yasemin Kaya tarafından yazılmıştır. 1. Basımı 2012 yılı Nisan ayında İstanbul Güven Mücellit Matbaacılık tarafından, dağıtımı ise Bursa Ezgi Kitabevi tarafından yapılmaktadır. 198 sayfa ve 14x20 cm olan kitabın editörlüğü ise Çetin Serdar tarafından yapılmıştır. Türkçe olarak yazılan kitabın barkod numarası ise 9786054484102'dir.

*Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bitlis,
kivandemirci4@gmail.com,

1.2. Yazar Hakkında

13 Ekim 1978 doğumlu olan Yasemin Kaya Lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü anabilim dalında 2000 yılında tamamlamış, yüksek lisans(2004) ve doktora(2010) eğitimini yine Uludağ Üniversitesinde Kentleşme ve Çevre Sorunları alanında yapmıştır. 2001 yılında araştırma görevliliği unvanını 2013 yılında ise Yardımcı Doçentlik unvanını alan Kaya, Uludağ Üniversitesinde Kentleşme ve Çevre sorunları alanında akademisyenlik görevini yerine getirmektedir.

1.3. Kitabın Amacı

Kitap tarafların uluslararası çevre anlaşmalarına uyum düzeyini analiz etmeyi ve bu anlaşmaların taraf devletlerce ne derecede uygulanabilir olduğunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Yazar bu kitapta çevre anlaşmalarının çevresel sorunların çözümüne katkı sağlayabilme koşulunun uygulanmalarına bağlı olduğunu belirtmiştir. Anlaşmaların uygulanmasının ise taraf devletlerin sorumluluğunda olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle tartışmaları daha somut hale getirmek amacıyla kitap içerisinde önemli anlaşmaların uyum rejimleri ve uyum mekanizmaları incelenmiştir. Taraf devletlerin çevre anlaşmalarına uyumunun değerlendirilmesinde ise Türkiye üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Yazar kitabında çevre anlaşmalarına uyum düzeyini arttıracak strateji ve öneriler geliştirmektedir. Çalışma içerisinde yer alan öneri ve stratejik hedefler taraf devletlerin kapasitelerini dikkate alarak belirlemiştir.

1.4. Kitabın Yöntemi

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde kavramsal çerçevenin yanı sıra çevre anlaşmalarının genel özellikleri vurgulanmıştır. Taraf devletlerin bu anlaşmalara uyum sağlamasını engelleyen sorunlar ile çevre anlaşmalarının oluşturulmasında ortaya çıkan güçlükler üzerinde durulup bölüm sonlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; uluslararası çevre anlaşmalarına uyum sorunu değerlendirilmiş ve seçili anlaşmaların uyum rejimleri incelemiştir. Tarafların uluslararası anlaşmalara neden taraf olduğu ve taraf olmasına rağmen ortaya çıkma ihtimali olan olası uyumsuzluk sebeplerinin neler olabileceğini açıklayan teoriler incelenmiş çok taraflı çevre anlaşmalarında yer alan uyum ve uyumsuzluğa ilişkin mekanizmalar ele alınmıştır. Bölümün son kısmında ise yazar, çevre anlaşmalarında uyum düzeyini arttıracak önerilere yer vermiştir.

Kitabın üçüncü bölümü incelendiğinde ise Türkiye'nin çok taraflı çevre anlaşmalarına uyumu değerlendirilmiştir. Türkiye'nin ilgi alanına göre çeşitli uluslararası çevre anlaşmalarına taraf olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin kurumsal ve uygulama altyapısının taraf olduğu çevre anlaşmalara ne derecede uyum sağlayabileceği incelenmiştir. Bu inceleme idari yapı, çevre mevzuatı ve çevre finansmanı üzerinden yapılmıştır.

Kitabın sonuç kısmında ise çalışma içerisinde elde edilen veriler ışığında taraf devletlerin çevre anlaşmalarına uyumu konusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Kitabın İçeriği

Bu başlık altında kitap içerisinde yer alan anlatılara yer verilecektir.

2.1. Uluslararası Çevre Anlaşmaları Oluşum Süreci ve Özellikleri

Bu bölümde uluslararası çevre anlaşmalarının genel özellikleri vurgulanmıştır. Uluslararası çevre anlaşmalarının sadece hukuki değil ekonomik ve siyasi şartları barındıran bir süreç olduğu belirtilmiştir.

Sınırlı doğal kaynaklar üzerindeki artan talebin çatışma ortamını doğurması ve bazı ülkelerin bu çatışmadan avantaj sağlayacağı endişesi uluslararası çevre hukukunun gelişmesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmiştir.

Çalışmada çevre hukukunun gelişimi ise dört evrede anlatılmıştır;

- Yaban hayatı - BM örgütünün kurulması(1945)
Bu dönemdeki çevresel faaliyetler belirli doğal kaynakların kullanımının sınırlanmasını içermesi ve tek bir soruna yönelik getirilen çözümlerle parçalı bir kurumsal yapının yaratmış olduğu sorunlar üzerinde durulmuştur.
- BM kurulması – Stockholm Konferansı(1972)
Bu dönemde hukuksal düzenlemeler oluşturularak dağınık yapıyı bütünleştirecek çabalar ortaya konulmaya başlanmıştır. Bölgesel ve küresel çapta hedefler ortaya konulmuştur.
- Stockholm Konferansı – Rio Zirvesi(1992)
Konferansla birlikte çevre sorunlarının sınır aşan özellikleri üzerinde durulmuş olup uluslararası işbirliğine vurgu yapılmıştır.
- Rio Zirvesi – Günümüze
Rio sonrası dönemde ise yeni yasa ve normların oluşturulmasından ziyade bu yasalara uyum sorunlarının çözülmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Bu evrelerin detaylı anlatımından sonra uluslararası çevre anlaşmalarını oluşturan genel ilkelerden bahsedilmiştir. Bu ilkeler iyi komşuluk, uluslararası işbirliği, sürdürülebilir kalkınma, ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk, ihtiyat ilkesi, kirleten öder ilkeleridir. Bu ilkelerin uluslararası çevre anlaşmaların hemen hepsinde mevcut olduğu belirtilmiştir.

Bölümün ikinci kısmında ise uluslararası çevresel işbirliğinin şu ana kadar oluşturulamadığı belirtilmiş ve nedenleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Farklı toplumsal, siyasi ve kültürel yapıları bulunan ülke yöneticilerinin birbirlerine tam olarak güvenememesi, tarafların aldatılmaktan korkması ve niyetlerinin tam olarak bilinmemesi,
- Güney ülkelerinin sürdürülebilirliğe en büyük darbeyi kuzey ülkelerinin vurduğunu iddia etmesi;
- Ülke sayısının çok fazla olması nedeniyle uluslararası işbirliği yapma ihtimalinin düşük olması;
- Bilimsel veriler ile politik, ekonomik çıkarlar arasında denge sorunu olması;
- Ekonomik alanda çevre için yaratılan maliyet geliştirmekte olan ülkeler için önemli bir sorun alanı teşkil etmesi.

Birinci bölümün sonuç kısmında uluslararası çevre anlaşmalarının etkinliğini değerlendirmiştir. Anlaşmaların etkinlik kazanması için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Çevre anlaşmalarının sayısının fazlalığının engellenmesi gerekliliği vurgulanmış olup çevre anlaşmalarının sayısının fazlalığının etkinliğin sağlandığı anlamına gelmediğini savunulmuştur. Kararların tavsiye niteliğinde olmaması, anlaşmaların kararlı hükümlerden oluşması gerekliliği vurgulanmıştır. Etkin bir denetimin oluşturulması, taraf devletlerin kapasite sorununun çözülmesi, anlaşma hükümlerinin açık ve net olması ve anlaşma takip sekreteryasının güçlendirilmesi yazar tarafından üzerinde durulan diğer öneriler arasında yer almıştır.

2.2. Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu

Bu başlık altında etkinlik ve uyum kavramları üzerinde durulmuştur. Uyum aktörün davranışı ile spesifik kural arasındaki özdeşlik ve uygunluk durumu; etkinlik ise anlaşmanın amaçlarını başarma ya da ele aldığı sorunu çözme derecesini gösteren kavram olarak tanımlanmıştır. Bu kavramların uluslararası çevre anlaşmalarındaki önemi vurgulandıktan sonra çok taraflı çevre anlaşmalarında taraf devletlerin uyumunu belirleyen faktörlere değinilmiştir. Bu faktörler;

1. *Problemin Yapısı ve İlgili Faaliyetin Niteliği*

Anlaşmanın ele aldığı sorunun maiyeti ve sorunla ilgili eylemlerin niteliği tarafların anlaşmaya olan uyumunu belirlediği ifade edilmiştir. Genel olarak çevre sorunları ekonomik çıkara temas ettiğinden dolayı sorunun ekonomik faaliyetler üzerinde etkisi uyum düzeyini belirleyen etkenler arasında olduğu vurgulanmıştır.

2. *Anlaşmanın Karakteri*

Anlaşmanın hükümlerinin de ne derece açık ve kararlı olduğu devletlerin uyumunu belirleyen diğer bir etkidir. Anlaşmanın kapsamlı ya da maliyetli değişiklikler getirip getirmediği uyum konusunda kilit bir öneme sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

3. *Ulusal ve Uluslararası Çevre*

Uluslararası toplumun çevresel konulardaki duyarlılığı, medyanın ilgisi sivil toplum kuruluşlarının ilgisi, hâkim devletlerin durumu gibi etkenler uyum düzeyini belirlemektedir.

4. *Taraf Devletlere Özgü Şartlar*

Çevresel duyarlılığı fazla hukuk kurallarına bağlı ve uyum kültürü gelişmiş demokratik bir yönetim yapısına sahip olan devletlerin uyum düzeyinin yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Bu şartlar ayrı ayrı değerlendirildiğinde taraf devletlerin anlaşmaya uyum derecesi ortaya çıkmaktadır. Yine aynı bölümde uluslararası anlaşmalara uyumsuzluk nedenlerinden bahseden yazar bu nedenleri anlaşma dilinin belirsiz ve muğlaklığı, tarafların kapasitesinin sınırlılığı ve sosyal ve ekonomik koşullardaki değişim olarak sıralamıştır.

Çalışmada uyum ve uyumsuzluğa ilişkin iki temel mekanizma üzerinde de durulmuştur. Bu mekanizmaların ilki rapordur. Rapor anlaşmanın uygulanması sağlayan en önemli araç olduğu ifade edilmiştir. Taraflar rapor yükümlülükleri sayesinde düzenli aralıklarla ürün ithalat ve ihracat bilgilerinin, emisyon oranlarının ve üretim bilgilerinin sekreterya tarafından takip

edilmesine olanak tanımaktadır. Çalışmada rapor yükümlülüğü uyum sorunlarını ortadan kaldıracak bir yöntem olarak ifade edilmiştir.

Yazarın kitabında bahsettiği ikinci işlev ise uyuşmazlık çözümüdür. Uyuşmazlık çözümü; anlaşmanın uygulanma süreçleriyle ilgili olarak tarafların arasında uyuşmazlık çıkması durumunda, söz konusu uyuşmazlığın hangi yollarla çözüleceğini ifade eden kavram olarak tanımlanmıştır.

Uyumsuzluğu engellemeye yönelik yaklaşımlardan da ilgili bölümde bahsedilmiştir. Bu yaklaşımlar izleme ve yaptırıma dayalı zorlayıcı yaklaşım ve işbirliği ve kapasite inşasına dayanan yaklaşımdır. Yaptırıma dayalı zorlayıcı yaklaşım sorumluluklarını yerine getirmeyen ülkelere yönelik getirilecek para cezası veya ilgili faaliyetleri durdurma cezalarını içermektedir. Bu yaklaşım içerisinde ülkeler sorumluluklarını kasten sağlamadıkları ve anlaşmalara uymadıklarından dolayı cezalandırılması gerekliliği vurgulanmıştır.

İşbirliği ve kapasite inşasına dayanan yaklaşım ise anlaşmalara uyulmamasının temel nedenini kapasite eksikliğine dayandırmaktadır. Kapasite eksikliğinden dolayı ülkelere yaptırım uygulanması sözleşmeye katılımı azaltacağından sorunların çözümünde uluslararası işbirliği ve kapasite inşasına yer verilmesinin uygunluğu vurgulanmıştır. Yazar bu iki unsurun yerine göre birlikte kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.

2.3. Türkiye'nin Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyumu

Bu bölümde çevre yönetiminin etkinliği baz alınarak Türkiye'nin anlaşmalarının uygulaması konusundaki kapasitesinin olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme dört ana başlık üzerinden şekillenmiştir.

Bu dört başlık altında Türkiye'nin çevre anlaşmalarına uyumunun tam olarak sağlanamadığı, Türkiye'deki çevre yönetimine ilişkin örgütlenmenin düzenli olmayan dağınık bir yapı arz ettiği, çevre konusuna ayrılan finansmanın oldukça düşük olduğu düşük olan finansmanında verimli bir şekilde kullanılmadığı ve çevresel bilgiye ilişkin altyapının oldukça zayıf olduğu ifade edilmiştir. Yukarıda sayılan bu durumlar göz önüne alındığında Türkiye'nin uluslararası çevre anlaşmalarına uyum konusunda başarılı olamadığı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Kitabın genel olarak 1972 Stockholm konferansından günümüze kadarki süreçte çevreye ilişkin düzenlemeleri merkeze alınarak oluşturulduğu görülmektedir. Uluslararası çevre hukuku alanında yaşanan gelişmelere karşılık uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan nedenlerden ötürü anlaşmaların oluşturulması ve uygulanması konularında sıkıntılar yaşandığı çalışma kapsamında elde edilen sonuçların başında gelmektedir.

Yine nüfusu son yıllarda önemli oranda artan ve çevresel felaketlerle karşı karşıya kalan Türkiye'nin uyum sorunlarına değinmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik stratejiler üzerinde durması çalışmanın bir diğer özgün yönünü oluşturmaktadır.

Yazar kitapta uyum sorununun giderilmesi için gerekli tavsiyeler kısmında süregelen teorileri anlatıp bu yollarla çözüm aramaya çalıştığı da görülmektedir. Bu teorilerin günümüze kadar uluslararası çevre anlaşmalarına uyum sorununu çözemediği aşikârdır. Bu bölümde

yazarın uyum sorunu konusunda kendi görüşlerini ön plana çıkartması araştırmanın özgünlük düzeyini daha yukarı taşıyabilirdi.

Kitap yukarıda da bahsedildiği gibi uluslararası çevre anlaşmalarının uyum sorunu üzerinde durmaktadır. Uyum sorununu tamamen olumsuz anlamda değerlendiren eser güncel anlamda liberal görüşlerin ağır bastığı anlaşmalara üye devletlerin işbirliğine daha fazla önem vermesini göz ardı etmiştir. Son zamanlarda çevresel bozulmaya bağlı olarak işbirliğini ön plana çıkaran üye ülkelerin uyum konusunu çözmeye yönelik girişimleri bulunmaktadır.

Son olarak kitap kaynakçasıyla oldukça zengin bir yayın niteliği taşımaktadır. İngilizce ve Türkçe literatür çok iyi taranmış olup bu alanda uzman olan kişilerin eserleri titizlikle incelenmiştir. Çalışmanın dili oldukça sade ve anlaşılırdır.